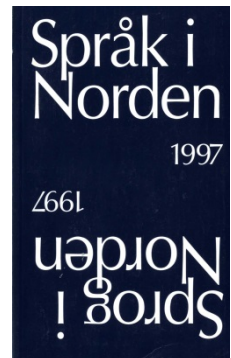

Sprog i Norden

Titel: Finska språkets ställning i Sverige
Forfatter: Paula Ehrnebo
Kilde: Sprog i Norden, 1997, s. 67-77
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språkråd

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Finska språkets ställning i Sverige

Av Paula Ehrnebo

Inledning

Finska språkets ställning i Sverige har diskuterats med varierende intensitet i flera decennier. Diskussioner har förts både inom sverigefinska organisationer och i massmedier. Ett viktigt forum har varit de så kallade Sverigefinska samrådsdagarna, som sedan början av 1980-talet två gånger per år samlar sverigefinska organisationer och institutioner kring gemensamma frågor. Diskussionerna fick en speciell kraft och en helt ny dimension för drygt fyra år sedan. Två viktiga händelser hade betydelse i sammanhanget:

Den första var Sverigefinska samrådsdagarna i mars 1992, då sex sverigefinska organisationer undertecknade en resolution där de konstaterade att sverigefinnarna utgör en språklig minoritet i Sverige och bör få ett officiellt erkännande av sin minoritetsstatus.

Den andra var offentliggörandet av Statens invandrarverks rapport *Det finska språkets ställning i Sverige* i mars 1993. I rapporten konstateras det att «Sveriges befolkning består, alltsedan landets gränser först drogs, av tre språkgrupper, den svenska, den finska och den samiska».

Statsminister Carl Bildt hade redan under hösten 1991 under sitt första officiella besök i Finland betonat finska språkets historiska betydelse i Sverige och dess uppgift som förmedlare och vidareutvecklare av finskspråkig kultur. Vid samma tid hade statssekreteraren Anders Ljunggren, som var ansvarig för de nordiska frågorna, konstaterat att den finskspråkiga kulturen i Sverige ingår i det inhemska kulturarvet och att Sverige borde medverka till att förbättra den finskspråkiga befolkningsgruppens förutsättningar att behålla och vidareutveckla sitt språk och sin kultur. Frågan diskuterades även i Nordiska rådet.

Bland de sex organisationer som under samrådsdagarna i mars 1992 undertecknade resolutionen om minoritetsstatus kan nämnas Sverigefinska Riksförbundet, som då hade ungefär

35 000 medlemmar, och Sveriges finska lärarförbund. Ytterligare fem organisationer har senare undertecknat resolutionen. Som argument använde organisationerna bland annat Rege- ringsformen, 1 kap, 2 §, där det står att «Etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv bör främjas.»

Resolutionen överlämnades till Finlands regering under samma år och något senare tog Sveriges statsminister emot den. Hos finska politiker och bland finlandssvenskar har den sverigefinska gruppens uppfattning och krav fått ett mycket positivt bemötande och deras stöd har varit synnerligen viktigt. Hos svenska politiker har förståelsen däremot inte alls varit sådan som sverigefinnarna hade väntat sig.

Bakgrunden till den andra viktiga händelsen, offentliggö- randet av Statens invandrarverks rapport i mars 1993, var rege- ringsuppdraget som Statens invandrarverk och Socialstyrelsen hade i början av 1990-talet och som gällde äldre invandrare. I augusti 1991 uppdrog Invandrarverkets generaldirektör åt ver- kets flykting- och invandraravdelning att sammanställa en rap- port i syfte att ge fakta om det finska språkets ställning och språkets användbarhet i Sverige.

Rapporten är en situationsbeskrivning. I den redovisas vilka rättigheter de finskspråkiga har att få information och service på sitt modersmål. Men vissa tecken tyder på att Statens invan- drarverk nu avsiktligt har «glömt» dokumentet.

Utbildningsdepartementets arbetsgrupp

I maj 1993 beslutade regeringen att ge utbildningsministern i uppdrag att utse en arbetsgrupp för förstärkande av finska språ- kets ställning i Sverige. Det hade då blivit aktuellt att tydligare klargöra det finska språkets särställning i Sverige. Den sverige- finska gruppen hade under en längre tid framfört krav på bort- tagande av invandrarbegreppet och garantier för att finska ele- ver ges undervisning i och på finska. Den hade också uttryckt starkt önskemål om minoritetsstatus och kulturell autonomi. En arbetsgrupp tillsattes och den utförde sitt uppdrag på ett år. I juni 1994 överlämnade arbetsgruppen sin rapport *Finska i Sve- rige – ett inhemskt språk*. Rapportens uttryckliga konstaterande

att finskan är ett *inhemskt* språk i Sverige mottogs med stor tillfredsställelse av sverigefinnarna.

I rapporten presenteras utöver den historiska bakgrunden läget för finska språket i landet. Generellt sett är situationen ungefär densamma i dag.

Skolväsendet

I det offentliga skolväsendet har finskspråkiga elever rätt till undervisning i sitt modersmål, hemspråksundervisning. Endast i de fall det inte går att bilda grupper med minst fem elever eller då det inte finns tillgång till en lämplig lärare får kommunen avstå från att ordna hemspråksundervisning. För tordalsfinska (och samiska och zigeniska) elever gäller det att kommunen är skyldig att erbjuda undervisning även om inte grupper om fem elever kan bildas.

Finskspråkiga elever, liksom elever med annat nordiskt språk, har rätt till hemspråksundervisning under hela sin skoltid, både i grundskolan och gymnasieskolan. (För andra grupper gäller rätten till sådan undervisning under sju år.)

Hemspråksundervisning omfattar både undervisning i och studiehandledning på hemspråket.

På grundskolans låg- och mellanstadium kan ordnas hemspråksklasser där den svenskspråkiga undervisningens andel stegvis ökar för att bli helt dominerande när eleverna kommer till högstadiet.

Sedan tio år bedrivs en pedagogisk utvecklingsverksamhet för finskspråkiga elever. Den innebär att eleverna får en del finskspråkig undervisning även under högstadiet, undervisningen kan betraktas som *tvåspråkig*. Försöksverksamheten har utvärderats vetenskapligt och det framgår av rapporterna att man uppnått mycket bra resultat. I försöksverksamheten deltog 18 kommuner. Verksamheten har numera permanentats, men tyvärr har Skolverket inga uppgifter om verksamhetens omfattning idag.

Stockholms kommun har tidigare, sedan 1970-talet, haft tillstånd att bedriva gymnasieutbildning på finska. Den verksamheten har numera upphört. Det kan här nämnas att när den startades var sverigefinska ungdomars förutsättningar att tillgodo-

göra sig gymnasieutbildning på svenska avsevärt sämre än i dag. För att råda bot på detta sattes det som villkor för att bli antagen som elev att vederbörande inte behärskade svenska språket tillräckligt bra för att kunna följa undervisningen på svenska. Villkoret var givetvis tänkt som en övergångsåtgärd men under en längre tid kom det att ge utbildningen en viss negativ prägel.

Under senare tid har tvåspråkig gymnasieutbildning startats på vissa orter, bl.a. s.k. Östersjölinje i Botkyrka nära Stockholm.

Antalet elever i den finska hemspråksundervisningen har sjunkit drastiskt under de senaste åren. En viktig orsak är givetvis att undervisningen ges utanför ordinarie skoltid, och en annan att eleven eventuellt måste ta sig till en annan skola, eftersom gruppen måste bestå av minst fem elever och eftersom det då inte är säkert att grupper kan bildas i varje skola. Det kräver mycket av en elev att han ska använda en del av sin fritid till studier som han själv kanske inte upplever meningsfulla och som inte heller är någon betydande merit på arbetsmarknaden. Genom att minska antalet finskspråkiga daghemsavdelningar och dagbarnvårdare undergräver kommunalpolitikerna på längre sikt också elevunderlaget.

I början av 1990-talet blev det lättare att starta och driva fristående skolor och sedan dess har egna sverigefinska skolor startats. För närvarande finns det elva sverigefinska friskolor och de är givetvis belägna på orter där det finns elevunderlag, med andra ord där det finns tillräckligt stor finskspråkig befolkning. Undervisningen i de sverigefinska skolorna är tvåspråkig och de flesta av dessa skolor har visat sig att fungera mycket bra. Sverigefinnarna är ense om att de tvåspråkiga sverigefinska skolorna är den bästa möjliga förutsättningen för finska språkets fortsatta existens och utveckling i Sverige.

Utöver det ordinarie skolväsendet finns det i Sverige tre folkhögskolor med finsk inriktning, och ytterligare några folkhögskolor erbjuder viss finskspråkig verksamhet.

Undervisning i finska bedrivs vid fem universitet och några högskolor i landet. Undervisning på finska förekommer inte för närvarande. Men sverigefinnarna hyser stora förhoppningar om

att det med hjälp av ny teknik inom en snar framtid blir möjligt att i samverkan med finska universitet och högskolor få undervisning på finska i vissa ämnen.

Medier och annan kulturverksamhet

Sveriges Radio har rikstäckande sändningar på finska cirka 12 timmar i veckan och därtill sänder 20 av de 25 lokala stationerna var och en flera timmar i veckan på finska. Sveriges Radio har beslutat att starta en egen finskspråkig kanal. Den blir möjlig när digitala sändningar startas om något år.

Sveriges Television har sändningar på finska cirka två timmar i veckan. Därtill sänds 7 minuter nyheter på vardagar samt en del utbildningsprogram. Det bör påpekas att finska tv-program sedan 1986 kan ses i vissa delar av Sverige och att det pågår förhandlingar om att utvidga dessa sändningar att omfatta hela Norden.

Några finskspråkiga dagstidningar finns inte i Sverige. Det har tidigare gjorts vissa försök att ge ut dagstidning på finska, men försöken har misslyckats. För närvarande finns det en tidning, *Ruotsin Suomalainen*, som kommer ut en gång i veckan och den får statligt stöd enligt vissa specialregler. Stöd får också Haparandabladet, där minst 25 % av innehållet är skrivet på finska.

En annan tidning som kommer ut en gång i veckan är Invandrartidningens finskspråkiga version *Viikkoviesti*. Förutom finska ges Invandrartidningen ut på sju språk. Den finskspråkiga versionen har kommit ut i nära 30 år. Syftet var ursprungligen att ge information om det svenska samhället, men tidningen har under åren utvecklats till en mångsidig nyhets- och informationstidning och anpassats till sverigefinnarnas behov. En del av innehållet är gemensam med de andra språken men en stor del skrivs direkt på finska.

Riksteatern har sedan 15 år viss finskspråkig verksamhet, *Finska Riks*. Den turnerar runt landet och ger föreställningar framför allt för barn och ungdomar. Verksamheten har under senaste åren fått bedrivas under mycket snäva ekonomiska villkor då sparåtgärderna drabbat teatern och verksamheten är ständigt hotad.

Till detta område hör även Arkivet för sverigefinnar och finlandssvenskar i Sverige och Sverigefinska språknämnden, två i sig små institutioner som dock har en viktig funktion i den sverigefinska infrastrukturen. Deras verksamhet bekostas med statsbidrag, men bidragen har under senare tid minskat betydligt då både Sverige och Finland har varit tvungna att genomföra kraftiga besparingar.

Svenska kyrkan

Svenska kyrkan är en institution som ofta glöms bort i diskussioner om finska språket trots att den under en lång tid haft omfattande finskspråkig verksamhet. Det centrala ansvaret har Svenska kyrkans församlingsnämnd, inom vilken det finns en särskild enhet för finskspråkig verksamhet. Församlingsnämnden har också utsett en speciell delagation för arbetet.

Församlingsnämnden har medverkat till att en hel del material har översatts till finska. Där kan nämnas Kyrkohandboken. För närvarande pågår översättning av psalmboken. För ett par år sedan lät nämnden översätta *En liten bok om kristen tro* och den trycktes i 33 000 exemplar, vilket innebär att upplagan är större än för någon annan finskspråkig bok tryckt i Sverige.

Svenska kyrkan har en icke-regional finskspråkig församling, Stockholms finska församling, vilket skriftliga dokument vittnar om redan 1533. Men omfattande finskspråkig verksamhet bedrivs i många församlingar på de orter där det finns en stor finskspråkig befolkning. Samma gäller på stiftsnivå: 12 av de 13 stiftet har organiserat arbete bland finstalande medlemmar. Undantaget är Visby stift. – Nyligen har det lämnats ett förslag om att en av biskoparna skulle få speciellt ansvar för det finskspråkiga arbetet inom Svenska kyrkan.

Service på finska

Utöver undervisning på och i finska samt viss finskspråkig information har sverigefinnar rätt att få service på finska. I lagstiftningen finns det några bestämmelser som är speciellt viktiga i detta sammanhang. I rättegångsbalken och i förvaltningsprocesslagen stadgas det att om part, vittne eller annan som ska

höras av rätten ej behärskar svenska språket, ska rätten vid behov anlita tolk.

Den viktigaste bestämmelsen i det här avseendet är dock 8 § i förvaltningslagen, som stadgar att när en myndighet har att göra med någon som inte behärskar svenska språket eller är allvarligt hörsel- eller talskadad, bör myndigheten vid behov anlita tolk. Det är viktigt att komma ihåg att ordet tolk betyder här både *tolk* i vanlig bemärkelse och *översättare*.

Under senare år har den tidigare generösa tillgången till tolkhjälp minskat avsevärt. När det t.ex. gäller sjukvård har varje läkarmottagning inom ett landsting eget budgetansvar, vilket har lett till att personalen allt oftare väljer att inte skaffa tolk till en patient. Man säger sig ha uppfattat att patienten förstår svenska. Tyvärr har det redan inträffat några relativt allvarliga händelser som har resulterat i felbehandling. Det mest allvarliga torde dock vara att man återigen – som på 60-talet – har börjat använda anhöriga och barn som tolkar. Ett väl fungerande system håller på att raseras. Enskilda individers hälsa och rättssäkerhet äventyras med kortsiktigt sparande.

Med sjukvården näraliggande område är äldrevården. Antalet finskspråkiga äldre har ökat kraftigt under senare tid. En del av dem har aldrig lärt sig svenska ordentligt och en del har med stigande ålder glömt det de tidigare kunnat. De är alltså i högsta grad beroende av tillgång till vård på sitt eget språk. Myndigheterna har nu börjat inse det. I Stockholm öppnades för ett år sedan ett äldrecenter för finskspråkiga – delvis genom privata initiativ men givetvis med det allmännas stöd. Motsvarande initiativ har tagits på andra orter där antalet finskspråkiga är stort, t.ex. i Skövde och Jönköping.

Förslag inför framtiden

Utbildningsdepartementets arbetsgrupp konstaterar i sin rapport att en förutsättning för att skapa och bibehålla en kulturbärande finsk befolkningsgrupp i Sverige är att den sverigefinska gruppen ges möjligheter att bygga upp egna institutioner och det är uppenbart att gruppen har den storlek och styrka som krävs för att kunna ta initiativ till och driva sådana institutioner.

Enligt Statistiska centralbyrån fanns det i början av år 1995 drygt 442 000 personer i Sverige som kan räknas till kategorin «första och andra generationens finska invandrare». Det krävs att åtgärder vidtas för att höja det finska språkets status i det svenska samhället. Men det är också angeläget att t.ex. sverigefinska institutioner och organisationer på ett aktivt sätt sprider kännedom om sin verksamhet och om olika former av finskspråkig service till allmänheten, men att ansvaret för det inte enbart ligger hos sverigefinnarna själva.

Arbetsgruppen föreslog att regeringen, i en särskild skrivelse till riksdagen, anmäler och därmed bekräftar den särställning som det finska språket åtnjuter i det svenska samhället. Detta förslag lät givetvis positivt, men sverigefinnarna hade redan från början svårt att förstå vad det egentligen skulle innebära. Regeringen lämnade en sådan skrivelse till riksdagen samma höst och riksdagen godkände skrivelsen. Men den konkreta betydelsen är fortfarande mycket oklar.

Vidare föreslog gruppen att Skolverket får i uppdrag att anordna språkprov i finska. Dels ska sådana prov anordnas på grundskolenivå, dels på gymnasienivå. Avsikten är att eleverna får möjlighet att verifiera sina kunskaper. Provet bör utformas så att det motsvarar den nivå som krävs för fortsatta studier på gymnasie- respektive universitetsnivå i Finland. Det bör dessutom utformas i två varianter, en för elever med finska som modersmål och en för elever med svenska som modersmål. Om sådana prov har ordnats har jag inte kunnat få information om. – Svenskspråkiga elever ska ha möjlighet att läsa finska som B-språk.

Vidare perspektiv

När Sverige gick med i Europeiska unionen kom även finska språket i nytt dager. Företrädare för den sverigefinska gruppen har krävt att Sverige ska ansluta sig till Europarådets konvention om regionala språk och minoritetsspråk. I anslutning till dessa krav, i november 1995 tillsatte regeringen en utredning, minoritetsspråkskommittén, som fick i uppdrag att lämna förslag till om Sverige bör ansluta sig till konventionen. Kommittédirektiven anger fem delmål för kommitténs arbete:

- 1 Kommittén ska redovisa vilka språk som utgör minoritetsspråk i Sverige. Kommittén ska särskilt beakta om finska språket kan anses vara ett minoritetsspråk i konventionens betydelse.
- 2 Kommittén ska redovisa vilka stycken eller punkter under avdelning III i konventionen som Sverige för närvarande kan anta.
- 3 Kommittén ska redovisa vilka författningsändringar eller andra åtgärder som krävs för att Sverige ska kunna ansluta sig till konventionen (minst 35 stycken eller punkter i avdelning III i konventionen för respektive språk).
- 4 Kommittén ska redovisa vilka kostnader en anslutning till konventionen skulle innebära för svenskt vidkommande.
- 5 Kommittén ska redovisa förslag till finansiering av dessa kostnader med utgångspunkt av att den offentliga sektorns totala utgifter inte bör öka.

Vidare står det i direktiven att kommittén inledningsvis bör närmare kartlägga innebörden av konventionens begrepp «regional- eller minoritetsspråk» och «icke-regionala språk».

Kommittén skulle egentligen lämna sitt betänkande i september 1996 men har fått tiden något förlängt.

I sitt sammanträde i maj 1996 beslutade kommittén bl.a.

- att samiska behandlas som ett språk,
- att finska behandlas som ett språk, och
- att samiska och finska i det fortsatta arbetet i kommittén behandlas som landsdels- eller minoritetsspråk i Sverige

Detta innebär att kommittén i sitt fortsatta arbete, t.ex. när det gäller kostnader för eventuella åtgärder, behandlar finska som ett språk. Kommittén gör med andra ord inte skillnad mellan tornedalsfinska och den finska som vanligen kallas för sverigefinska. Kommittén var dock inte enig.

Kommitténs experter har med utgångspunkt av kommitténs beslut fått i uppdrag att

- undersöka och redovisa vilka åtgärder Sverige idag har vidtagit som motsvarar åtagandena i del III i konventionen för vart och ett av språken,

- undersöka och redovisa vilka punkter och stycken i den III avdelningen i konventionen som Sverige kan anses uppfylla idag, för vart och ett av språken, med gällande lagstiftning och åtgärder i övrigt,
- redovisa vilka författningsändringar eller andra åtgärder som krävs för att Sverige ska kunna ansluta sig till konventionens del III när det gäller samiska och finska,
- göra en uppskattning av vilka kostnader olika typer av ytterligare åtgärder kan medföra och vilka ytterligare åtgärder som kan bedömas vara lättast att vidta.

I inledningen till de olika bestämmelserna i konventionen anges det ibland att bestämmelserna ska gälla i hela landet och ibland att de ska tillämpas inom ett visst territorium. Vid uppdragets utförande ska hänsyn tas till detta. För finska gäller det att i de fall det anges att bestämmelserna ska gälla bara inom ett begränsat geografiskt område ska i första hand Tornedalen, d.v.s. Kiruna, Gällivare, Övertorneå, Pajala och Haparanda kommuner övervägas, dock att då det gäller utbildning, sjuk- och åldringsvård ska åtgärder i hela landet behandlas.

Det ska ytterligare betonas att detta gäller i kommitténs arbete, t.ex. vid beräkning av kostnaderna.

Slutord

Finska språkets ställning i det svenska samhället har under en lång tid varit något oklar. För det mesta har finskan betraktats som invandrarspråk, och därför har det inte varit nödvändigt att ta någon speciell hänsyn till finskan, trots att myndigheterna samtidigt har förklarat att finskan utan jämförelse är det största av invandrarspråken. Å andra sidan har myndigheterna erkänt att finskan – av historiska skäl och på grund av de intensiva och mångsidiga kontakterna länderna emellan – har en speciell ställning bland invandrarspråken. Men det skulle dröja ända till 1994 innan Sveriges riksdag bekräftade finska språkets särställning i det svenska samhället. Hitintills har detta erkännande dock inte haft någon praktisk betydelse för sverigefinnarna. Omfattande studier i ämnet har inte gjorts, men flera enkla undersökningar hos kommunalpolitiker i olika delar av landet

har tydligt visat att ytterst få känner till finska språkets särställning och ännu färre är de som vidtagit några åtgärder på grund av den.

Det måste konstateras att det inte är tillräckligt att riksdagen antar ett förslag om finskans särställning. Det är nödvändigt att beslutet blir förpliktande och att det efterlevs. Myndigheter som verkar på de centrala samhällsområdena, t.ex. inom barnomsorg, skola, hälsovård etc., måste ha resurser för att kunna vidta lämpliga åtgärder och förverkliga de vackra visionerna.

Litteratur:

Det finska språkets ställning i Sverige. 1993: Statens invandrarverk. Norrköping.

Finska i Sverige. Ett inhemskt språk. Ds 1994:97. Utbildningsdepartementet. Stockholm.

Kommittédirektiv. Europarådets konvention om regionala språk och minoritetsspråk. Dir. 1995:84. Stockholm.

Tilläggsdirektiv till Minoritetsspråkskommittén. Dir. 1996:77. Stockholm

Tarkiainen, Kari 1990: Finnarnas historia i Sverige 1. Inflyttningar från Finland under det gemensamma rikets tid. Nordiska museets handlingar 109. Stockholm.